

Nr 44

Utlåtande i anledning av motioner om dels ersättning av statsmedel vid personskada genom brott, dels allmän försäkring vid våldsbrott, dels målsägandes möjligheter att utfå skadestånd.

I de likalydande motionerna I: 186 av herrar *Alexanderson* och *Ernulf* samt II: 244 av herr *Nyberg m. fl.* hemställs att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om utredning och förslag om statlig ersättning vid personskador, uppkomna genom brott.

I de likalydande motionerna I: 18 av herr *Sörenson* och herr *Eric Gustaf Peterson* samt II: 26 av herr *Sjöholm m. fl.* hemställs att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag till allmän brottsförsäkring gällande våldsbrott.

I de likaledes likalydande motionerna I: 134 av herr *Holmberg m. fl.* och II: 176 av herr *Bohman m. fl.* hemställs — i den del motionerna behandlas i detta utlåtande — att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående åtgärder för att förbättra målsägandes möjligheter att utfå skadestånd enligt i motionen förordade riktlinjer.

I sistnämnda motionspar framställs även vissa andra yrkanden som rör skadeståndsrättsliga och kriminalpolitiska frågor. I dessa delar behandlas motionerna av utskottet i utlåtandena 1968: 41—43.

Motionerna

I motionerna I: 186 och II: 244 framhålls att system för statlig ersättning av skadeståndsbelopp vid skador genom våldsbrott genomförts i ett par länder och där prövats under några år. I januari 1964 infördes sålunda i Nya Zeeland »the Criminal Injuries Compensation Act», som medgav statliga ersättningar vid personskador tillfogade genom brott. I England genomfördes senare under samma år ett liknande lagförslag. Motionärerna framhåller att det naturligtvis inte är säkert att just detta kompensations-system (se sid. 6) passar för svenska förhållanden. Men det engelska och nya-zeeländska exemplet visar enligt deras mening att det inte är omöjligt att lösa problemet med skadestånd vid personskador i samband med brott. De engelska erfarenheterna kan också vara intressanta vid uppläggningsen av ett svenskt system.

Motionärerna anser det mycket väsentligt att berörda problem får en snar lösning. Det ter sig som uppenbart orimligt att ett fåtal drabbade skall bära de ekonomiska konsekvenserna av ett problem samhället inte kan lösa. Det är dessutom angeläget att befria kriminalvården från det vederläggningstänkande som blir undvikligt om den enskilde får bära skadeföljden. Avslutningsvis framhålls att första lagutskottet, när frågan om kompensation för skada genom brott behandlades i riksdagen 1966, förordade att berörda problem skulle behandlas i samband med arbetet med skadeståndsrättens utformning. Enligt vad motionärerna inhämtat kommer frågorna inte att behandlas i samband med det pågående propositionsarbetet. Motionärerna anser därför att problemet bör tas upp till särskild behandling.

I *motionerna I: 18 och II: 26* framhålls att skyddandet av den enskilda människans personliga integritet tillhör rättssamhällets angelägnaste uppgifter. Om detta skydd sviker, är det enligt motionärerna ytterligt angeläget att den förfördelade hålls ekonomiskt skadeslös. Härvidlag brister det åtskilligt i vårt rättssystem. Motionärerna påpekar sålunda att i de mycket talrika fall, där skadegöraren icke ertappas, något skadestånd över huvud taget icke kan dömas ut. Ett utdömt skadestånd representerar ett ytterst chimärt värde för målsägaren. Den till skadestånd förpliktigade saknar ofta eller oftast förmåga att gälda vad han ålagts att betala. Icke så sällan saknas väl också viljan att göra rätt för sig. De exekutiva myndigheterna står regelmässigt maktlösa när det gäller möjligheterna att driva in den skadelidandes domfästa fordran. Att skärpa den exekutiva verkställigheten — exempelvis genom att såsom någon gång föreslagits utrusta skadeståndsfordringar med införselrätt — vore enligt motionärerna bara ett slag i luften utan reell effekt.

En framkomlig väg för att råda bot på dessa brister är enligt motionärerna någon form av försäkring mot brott, i första hand brott mot den personliga integriteten. Det är, framhåller motionärerna, inte orimligt att betrakta den del av erlagd skatt som disponeras av rättsväsendet som en försäkringspremie för den enskilde skattebetalarens personliga trygghet till liv och lem. Genombryts denna trygghet bör försäkringen utlösas och ersättning utgå till den förfördelade. Detta innebär sålunda att statsverket skall ersätta den som blivit utsatt för kroppslig åverkan ett rehabiliterande konstant belopp. I de fall där skadestånd utdömts låter sig beloppets storlek lätt fixeras till vad domstolen kommit fram till — och här hör givetvis samhället ha regressrätt gentemot skadegöraren även om denna regressrätt sannolikt inte är mycket värd. I övriga fall bör ersättningsbeloppet bestämmas av annan lämplig myndighet, exempelvis riksförsäkringsverket.

Motiveringen till motionärernas hemställan i *motionerna I: 134 och II: 176*

återfinns i motionen I:109. I det avsnitt varom nu är fråga framhåller motionärerna (sid. 15) att brottsbalkens bestämmelser, att domstolen kan meddela föreskrifter om tid och sätt för betalningen av skadestånd i samband med att den dömer till påföljd för brottet, inte är tillräckligt effektiva då det för en målsägande gäller att få täckning för liden skada. Konsekvenserna blir därför ofrånkomligen att målsäganden i många fall själv får bära den skada eller förlust som drabbat honom. Ju allvarligare och mera ingripande som dessa verkningar kan vara för den enskilde — såväl till följd av brottslighetens enorma omfattning som dess ökade farlighet — desto mera otillfredsställande framstår det från allmän synpunkt att den enskilde icke kan påräkna samhällets bistånd. Brottsskadorna kan ju dessutom, så som den kanske hårt drabbade enskilde bedömer det, uppfattas som ett uttryck för samhällets oförmåga att upprätthålla lag och ordning.

Motionärerna anser att den enskildes rätt att hållas skadeslös vid rättskränkningar skyndsamt bör göras till föremål för lagstiftningsåtgärder. En särskild utredning bör komma till stånd och detta utan hinder av det reformarbete som för närvarande pågår inom andra områden av skadeståndsrätten. Innan utredningsresultatet föreligger är det självfallet vanskligt att veta hur skyddet för målsäganden bör utformas. Motionärerna framhåller som naturligt att den som vållat en skada har det primära ansvaret för dess ekonomiska konsekvenser. Ofta saknar emellertid denne ekonomiska möjligheter att med egna medel reparera verkningarna av sitt handlings sätt. I ett stort antal fall blir den som vållat skada inte ertappad, ett förhållande som också påkallar uppmärksamhet. Samhället får därför enligt motionärerna också anses ha ett ansvar för att personer som åsamkas skada genom brott erhåller rimlig gottgörelse. Det understryks att staten enligt gällande rätt i viss begränsad omfattning redan ansvarar för skador uppkomna genom brott, nämligen beträffande rymlingar. Varför målsägaren bör vara mera gynnad, om den av brott föranledda skadan tillfogats honom av en rymling än av t. ex. en villkorligt frigiven synes motionärerna vara svårt att inse. Att skadeersättningsreglerna endast avser rymlingar förefaller godtyckligt. Ett slopande av denna begränsning skulle därför kunna ligga i linje med motionens syfte.

Gällande rätt

Enligt 6 kap. 1 § strafflagen skall skada som någon genom brott tillfogat annan gäldas av den brottslige, vare sig brottet skett med uppsåt eller av vållande. För den händelse den skadelidande medverkat till skadan genom eget vållande, skall enligt samma paragraf skadeståndet jämkas efter vad som prövas skäligt. Dessa och övriga stadganden i 6 kap. strafflagen är

av grundläggande betydelse för den svenska skadeståndsrätten och tjänar till ledning vid bestämmandet av storleken av ett utomobligatoriskt skadestånd, vare sig skadeståndet har sin grund i brottslig gärning eller ej. Skadestånd enligt 6 kap. strafflagen avses i princip skola ekonomiskt försätta den skadelidande i samma läge som om skadan ej inträffat, förutsatt att medvållande ej föreligger från hans sida. Detta innebär, att skadeståndet kan omfatta inte bara den omedelbara ekonomiska förlust, som uppstått genom skadan, utan också den eventuella förbättring av den skadades ekonomiska villkor, som skulle ha inträtt, om skadan inte inträffat. Utöver den ekonomiska skadan ersätts enligt 6 kap. strafflagen även i viss utsträckning skada av icke ekonomisk natur, s. k. ideell skada.

För kroppsskadornas del har de nu angivna grunderna kommit till uttryck i kapitlets 2 §, där det stadgas, att såsom skadestånd räknas »icke allenast läkarlön och annan kostnad, utan även ersättning för hinder eller brist i den skadades näring, för sveda och värk, så ock för lyte eller annat stadigvarande men, om sådant blivit honom tillfogat».

Omnämnas bör också ett stadgande i 6 § om skadeståndsansvar för barn och sinnessjuka m. fl. I paragrafen föreskrivs att om skada är gjord av någon som ej fyllt 15 år eller som handlat under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, han är pliktig att ersätta skadan endast om och i den mån det med hänsyn till hans sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt må anses skäligt.

Av intresse är också vissa bestämmelser i *brottsbalken* som avser att förmå en brottsling att ersätta den skada han orsakat genom sitt brott. Användningsområdet för särskilda föreskrifter och skadeståndsbetalning är enligt brottsbalken betydligt vidsträcktare än tidigare. Föreskrifter rörande tid och sätt för skadeståndsskyldighets fullgörande kan sålunda meddelas vid villkorlig frigivning (brottsbalken 26 kap. 15 §), vid villkorlig dom (27 kap. 5 §), vid skyddstillsyn (28 kap. 6 §) samt vid vård utom anstalt efter dom å ungdomsfängelse (29 kap. 7 §) eller internering (30 kap. 10 §). Under förarbetena till dessa bestämmelser förordade departementschefen att skadeståndsföreskrifter skulle meddelas i större utsträckning än dittills skett men underströk samtidigt angelägenheten av att den dömde icke ålades så stora avbetalningar på skadeståndet att hans vilja och förmåga till återanpassning försvagades (prop. 1962:10 s. C 304). I detta sammanhang må jämväl erinras om att skadestånd i motsats till exempelvis böter icke kan uttas genom införsel.

Enligt 8 kap. *lagen om behandling i fångvårdsanstalt* får den som undergår fängelse i tre månader eller på kortare tid eller behandling i skyddstillsynsanstalt fritt förfoga över arbetspremiemedel och andra arbetsinkomster. Annan intagens medel skall fördelas i två delar, disponibla medel

och besparade medel. Disponibla medel må av den intagne användas till bl. a. gäldande av skadestånd.

Alltsedan budgetåret 1948/49 har å riksstaten funnits uppfört ett särskilt *anslag* under den nuvarande rubriken *Ersättning för skador vållade av vissa rymlingar m. fl.* Anordningen tillkom som ett provisorium i avbidan på en slutlig lösning av frågan om det allmännas ansvar för skadegörelse genom brottslig gärning (prop. 1948:47).

För närvarande tas anslaget i anspråk för utbetalning av ersättning för skador, som vållats av personer intagna på fångvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor, allmänna vårdanstalter för alkoholmissbrukare m. m. Ersättning utgår för skada, förorsakad av intagen som rymt från anstalten eller lämnat denna som frigångare eller erhållit permission. Ersättning utgår också för skada vållad av ungdomsvårdsskoleelev, som vårdas utom skola samt av alkoholmissbrukare, som intagits på allmän vårdanstalt men bor på inackorderingshem eller åtnjuter familjevård.

Anslaget uppgår för innevarande budgetår till 180 000 kr. Belastningen för budgetåret 1967/68 uppgick emellertid till drygt 293 000 kr. och för nästa budgetår har socialstyrelsen begärt 300 000 kr. i anslagsäskande.

Fram till den 1 januari 1967 kunde ersättning utgå även för skada som vållats av person som avvikit eller permitterats från psykiatriskt sjukhus eller som intagits på sådant sjukhus men utplacerats i kontrollerad familjevård enligt 30 § sjukvårdslagen den 6 juni 1962. Sedan huvudmannskapet för de psykiatriska sjukhusen övergått från staten till de subjekt som svarar för sjukvården i övrigt, d. v. s. i allmänhet landstingskommunerna och de städer som inte tillhör sådan kommun, kan anslaget emellertid i princip inte längre tas i anspråk för dylika skador. Svenska Landstingsförbundet har emellertid rekommenderat landstingen att fortsätta tidigare praxis angående ersättning för skador som vållas av mentalpatienter.

Beträffande *ersättningsprövningen* vid anslagets ianspråktagande må här endast nämnas följande.

Prövningen handhas i princip av socialstyrelsen, vars beslut kan överklagas hos Kungl. Maj:t. Om ersättning beräknas utgå med högre belopp än 5 000 kr. eller om ärendet är av principiell betydelse, skall styrelsen överlämna ärendet till Kungl. Maj:t. Till ersättningsgill skada räknas personskada, egendomsskada och i vissa fall allmän förmögenhetsskada. Det förutsätts numera inte att skadan åstadkommits genom brott. Som regel utges utan behovsprövning full ersättning för sådan skada som inte täcks av försäkringsersättning. Om den skadelidande genom vårdslöshet eller bristande varsamhet medverkat till skadans uppkomst, brukar ersättningen jämkas, oftast till $\frac{2}{3}$ av vad som eljest skolat utgå. Vid skadevärderingen följs med smärre avvikelser allmänna skadeståndsrättsliga regler samt den praxis som tillämpas av försäkringsbolagen och domstolarna.

Utländsk lagstiftning

Under 1960-talet har i Storbritannien och Nya Zeeland samt i några amerikanska stater, Kalifornien och New York, införts *system för statlig kompensation* åt dem som drabbats av våldsbrott. Anordningarna, som uppgivits sakna motsvarighet i andra länder, är i huvudsak likartade. Här nedan lämnas en summarisk redogörelse för det system som sedan den 1 oktober 1964 varit i kraft i *Storbritannien*.

Verksamheten, som ännu så länge bedrivs försöksvis utan författningsreglering, uppbärs inte av ett accepterande av något statens ansvar för skador som orsakas medborgare av andra medborgare, utan ersättning utbetalas *ex gratia*. Medel erhålls genom ett särskilt statsanslag. Ersättning kan utgå för skador som uppstått vid våldsbrott såsom mord, dråp, misshandel, våldtäkt och rån samt för skador i följd av att egendom förstörts i brottslig avsikt som t. ex. vid mordbrand. Skadan skall ha uppkommit antingen genom brottslig gärning, som innefattar våldsutövning, eller genom försök av den drabbade att såsom samhällsmedlem gripa en brottsling. Både den omedelbart drabbade och sådan persons efterlevande kan efter ansökan utfå ersättning, förutsatt att gärningen begåtts inom Storbritannien eller på brittiskt fartyg eller luftfartyg och polisanmälts utan dröjsmål. Skador vållade av medlem i den drabbades familj ersätts dock inte, ej heller trafikskador såvida inte fordonet i fråga använts som en form av vapen. Ersättningen, som utgår oberoende av om skadevällaren ställts inför rätta, bestäms av en för ändamålet särskilt inrättad nämnd, »The Criminal Injuries Board», i princip efter allmänna brittiska skadeståndsrättsliga regler. Bagatellskador ersätts dock inte; sålunda fordras att skadan föranlett förlorad arbetsförtjänst under åtminstone tre veckor eller att skadan berättigar till ersättning med minst femtio pund. Uppåt finns den begränsningen att ersättning för förlorad arbetsförtjänst inte får överstiga det dubbla beloppet av den genomsnittliga lönen inom industrin. Ersättning utgår företrädesvis som engångsbelopp. Nämndens ledamöter är alla lagfarna. Dess beslut kan inte överklagas. Nämndens årsrapporter visar att antalet ärenden som prövats av nämnden successivt ökat. Under verksamhetsåret 1966—1967 uppgick antalet ansökningar till 3 318. Genomsnittsansättningen uppgick till 366 pund och sammanlagt utgavs i definitiva ersättningar drygt 880 000 pund. Av de utbetalade ersättningarna uppgick 28 procent till mindre än 100 pund och 54 procent till belopp mellan 100 och 400 pund.

Vissa betänkanden m. m.

1945 års försäkringsutredning har i sitt principbetänkande rörande försäkringsväsendet (SOU 1949: 25) framhållit, att en vidsträckt utbredning

av skadeförsäkringen ur samhällssynpunkt ter sig i hög grad önskvärd, vilket framför allt gäller skador som eljest skulle ställa den enskilde inför oöverstigliga ekonomiska svårigheter eller vålla bestående rubbningar i företagsamheten. Enligt utredningen har samhället ett allmänt ansvar såväl för den enskilde medborgaren som för det ekonomiska livet, och ett viktigt led i uppfyllandet av detta ansvar måste anses vara att befrämja en sund och ändamålsenlig utveckling av skadeförsäkringen.

Sedan utredningen funnit att en allmän obligatorisk ansvarighetsförsäkring huvudsakligen av praktiska skäl, inte synes kunna genomföras, har utredningen ansett det böra övervägas, om icke betalningsskyldigheten för varje större skadestånd — med de inskränkningar som kan befinnas nödvändiga eller lämpliga — borde överflyttas på det allmänna till den del skadeståndet överstiger någon viss tämligen hög summa. Utredningen, som föreslår att åt särskilda sakkunniga överlämnas att närmare pröva detta uppslag, har något utfört de synpunkter som enligt dess mening bör beaktas vid prövningen. Utredningen finner, att då det gäller brandskador och sjöhaverier ägaren bör skydda sig genom brand- respektive sjöförsäkring och att han också i regel gör detta. Det föreligger därför, anser utredningen, icke, i varje fall av hänsyn till den skadelidande, någon anledning för det allmänna att över huvud taget ikläda sig ersättningsplikt vid sådana skador. Då man å andra sidan starkt kan ifrågasätta lämpligheten av att från det allmännas betalningsskyldighet utesluta vissa slag av egendomsskador men ersätta andra, bör man måhända inskränka sig till att införa den avsedda ersättningsformen endast beträffande personskador. Även beträffande sådana tänker sig utredningen vissa begränsningar; bl. a. anser utredningen, att det allmännas åtagande bör begränsas till sådana fall där en laglig rätt till skadestånd föreligger. Utredningen anser det också böra övervägas, om och i vad mån det allmännas förpliktelse bör inskränkas vid skadefall, för vilka ersättning utgår på grund av försäkring, i varje fall då fråga är om obligatorisk försäkring. Undantag bör enligt utredningen övervägas jämväl beträffande skador, för vilka innehavare av järnväg eller ägare av luftfartyg enligt lag eller författning är skyldig att gälda skadestånd, och eventuellt även i andra speciella fall. Slutligen anser utredningen, att ersättning bör givas endast i den mån skadan överstiger visst belopp. Beträffande storleken av den botten summa, som skulle undantas från det allmännas förpliktelse, har enligt betänkandet diskussionsvis framförts ett belopp av 1 000 kr. Till anordningen hör, att det allmänna skulle äga regressrätt mot den skadeståndsskyldige i viss utsträckning, nämligen i regel då denne orsakat skadan med uppsåt eller av grov vårdslöshet. Kostnaden för ersättningarna skulle, fränsett regressvis inflytande medel, bestridas av skattemedel. Storleksordningen av den årliga kostnaden anger utredningen genom att nämna beloppet fem miljoner kronor.

Beträffande försäkringsutredningens uppslag, att det allmänna skulle överta betalningsskyldigheten för skadestånd i viss omfattning, invänder *professor Ivar Strahl* i en förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område (SOU 1950:16), att det är svårt att förstå, varför det belopp, som det allmänna skulle anslå för detta ändamål, skall tillfalla just sådana skadelidande som äger ett skadeståndsanspråk mot någon. Strahl fortsätter (s. 83):

Dessa äro dock på det hela taget mindre i behov av hjälp från det allmänna än sådana som lida skada utan att därpå kunna grunda något anspråk mot annan. Icke heller är det lätt att inse, varför det allmänna skulle lämna dem som ha låg arbetsförtjänst och därför måhända ej vid förlust av arbetsförmågan under en kortare tid lida skada uppgående till exempelvis 1 000 kr. utan ersättning men däremot med fulla beloppet minus 1 000 kr. ersätta arbetsförmågan hos den vars arbetsförtjänst är stor. I den mån den senares skada beror på att han har ovanligt hög arbetsinkomst torde med fog kunna sägas vad utredningen anfört beträffande brand- och sjöskada, nämligen att det bör ankomma på honom själv att skydda sig genom försäkring.

Även den stundom framförda tanken att det allmänna skulle bereda ersättning av statsmedel för skada som tillfogats genom brottslig gärning synes böra avvisas. Det är svårt att inse, varför den omständigheten att skadan orsakats genom brottslig gärning skall föranleda att det allmänna gäve ersättning. Varför skulle den som skadats genom mordbrand ha ersättning av statsmedel men icke den som skadats av blix? Och varför skulle skattebetalarna bekosta ersättning åt en av tåg påkörd om föraren varit vållande men icke annars? Tanken skulle icke vara bättre grundad, om ersättningen toges av bötesmedel eller annat som influtit i statskassan på grund av andra brott än det ifrågavarande. Ty genom att dessa tillgångar undandroges den allmänna budgeten skulle ersättningarna ändock komma att belasta denna, d. v. s. skattedragarna.

Strahls kritik riktar sig emellertid i huvudsak endast mot användandet av skadeståndsrättsliga regler vid fördelning av medel som anskaffats genom obligatorisk avgiftsplikt, inte mot tanken att det allmänna bör medverka till att skadelidande bereds tillfredsställande ersättning, i första hand för personskador. Strahl uppställer som ett direkt önskemål att skadestånd i största möjliga utsträckning ersätts med försäkring. Grundtanken i Strahls reformplaner enligt betänkandet är i fråga om kroppsskada, att alla som lider sådan skada skall erhålla ersättning efter någorlunda tillfredsställande måttstock. För detta ändamål är emellertid skadeståndsrätten icke lämplig, eftersom möjligheterna att ålägga skadeståndsskyldighet är inskränkta av att hänsyn måste tas till dem som skall bekosta skadeståndet. Möjligheterna att utfå skadestånd är begränsade genom att den skadeståndsskyldige ofta saknar medel för uttagande av skadeståndet. Att genom försäkring bereda tillfredsställande ersättning för personskadorna är lättare, emedan kostnaderna då slås ut på en större krets. Er-

sättningarna bör utgå efter behov, väl icke så att varje ersättningsanspråk underkastas behovsprövning men så att ersättningarna utgår efter taxor som avpassats efter ersättningsbehovet. De medel som står till buds för att bereda ersättning kommer till den bästa användningen, om ersättningarna utgår utan avsende på sättet för skadans uppkomst.

Beträffande saksador anför Strahl i betänkandet att det åtminstone tills vidare icke ligger inom området för det praktiskt möjliga att skapa en obligatorisk försäkring som skulle ge ersättning vid all sakskada och att icke heller obligatorisk sakförsäkring av mera begränsad omfattning syns vara att förorda. Ej heller obligatorisk ansvarsförsäkring kan med fördel användas annat än i begränsad omfattning. Däremot anser Strahl att obligatorisk försäkring beträffande saksador kunde vara motiverad i form av ansvarsförsäkring för vissa slags verksamheter i förening med att skada av verksamheten förklaras berättiga till ersättning oberoende av vålande. I huvudsak får man dock enligt Strahls mening i fråga om saksador lita till de former av frivillig försäkring som står till buds.

Bland de åtgärder som skulle kunna vidtas för att säkerställa att en skadeståndsberättigad kommer i åtnjutande av sitt skadestånd nämner Strahl även införande av möjlighet till införsel för skadestånd på grund av brottslig gärning och åtgärder för att ge skadeståndsfordran företräde framför böter.

Strahls synpunkter på skadeståndsrätten har i den följande offentliga debatten, bland annat vid *nordiska jurismöten* 1951 och 1960, varit föremål för delade meningar. Det har understrukits att det synes tvivelaktigt om man kan lägga sociala synpunkter på skadeståndsrätten i så hög grad som Strahl gjort. Man har också framhållit att om skadeståndsrätten formellt ersätts med försäkring, samma problem i vid omfattning kvarstår rörande förutsättningarna för rätt till ersättning, skyldighet att bidra till kostnaderna för ersättningarna, beräkningen av ersättningarna m. m. och att dessa problem väsentligen får lösas efter riktlinjer som är oberoende av om man formellt rör sig inom skadestånds- eller försäkringsrättens område.

Under 1950- och 1960-talen har ett omfattande *samnordiskt utredningsarbete* bedrivits i syfte att successivt reformera skadeståndsrätten, och särskilda kommittéer i de nordiska länderna har lagt fram ett flertal betänkanden med lagförslag på skilda områden. Under de senaste åren har arbetet på en samnordisk lagstiftning om det allmännas skadeståndsansvar, principalansvaret och arbetstagares skadeståndsansvar samt barns och föräldrars skadeståndsskyldighet förts avsevärt framåt. Vid överläggningar under år 1965 mellan företrädare för justitieministerierna i resp. länder har på grundval av föreliggande utredningsförslag utarbetats sinsemellan sakligt nära överensstämmande förslag till lagbestämmelser på

detta område. Inom justitiedepartementet förbereds f. n. ett *förslag till lag med allmänna bestämmelser om skadestånd*. Avsikten är att i en sådan lag ta upp dels de allmänna skadeståndsregler som nu finns i 6 kap. strafflagen, dock med vissa ändringar i reglerna om barns och föräldrars skadeståndsansvar, dels bestämmelser om stats och kommuns skadeståndsansvar samt om det allmänna principalansvaret och om anställds skadeståndsskyldighet. Proposition i ämnet beräknas komma att föreläggas 1970 års riksdag. De skadeståndsrättsliga spörsmål som upptagits i förevarande motioner har såsom varande outredda och av företrädesvis social natur ansetts falla utanför ramen för denna rent civilrättsliga lagstiftning.

Härutöver må nämnas att lagberedningen i sitt betänkande Utsökningsrätt III, Exekution i lön, beneficium m. m. (SOU 1964:57) ingående behandlat frågan om införsel bör öppnas även för krav beträffande skadestånd på grund av brott. Beredningen har därvid funnit att det inte föreligger tillräckliga skäl att medge införsel för skadestånd. I *proposition 1968:130* med förslag till införsellag m. m., vilken nyligen förelagts riksdagen, har föredragande departementschefen anslutit sig till denna bedömning. I sammanhanget bör anmärkas att nämnda proposition upptar förslag om en effektivare ordning för löneutmätning som innebär förbättrade indrivningsmöjligheter i fråga om skadeståndsfordringar.

Tidigare riksdagsbehandling m. m.

Frågan om målsägandens möjlighet att utfå skadestånd har, liksom angränsande spörsmål, upptagits till övervägande vid flera tidigare tillfällen och i skilda sammanhang. I detta utlåtande anser sig utskottet kunna begränsa sig till — utöver framställningen i föregående avsnitt — en mer allmänt hållen redogörelse för de senaste årens behandling i riksdagen av frågan om ersättning av allmänna medel för skador som vållats genom brottsligt förfarande. I övrigt torde utskottet få hänvisa till den ingående redogörelsen å s. 6—15 i utskottets utlåtande 1964:12. Jämväl kan hänvisas till den pressdebatt i ämnet som i anslutning till strafflagberedningens förslag till skyddslag (SOU 1956:55) redovisats i Svensk Juristtidning 1957 (s. 561 f. särskilt s. 573—574).

Vid 1961 års riksdag hemställdes (motion I:164) att riksdagen måtte anhänga om en förutsättningslös utredning av frågan om säkerställande av rätten till skadestånd med sikte på antingen en obligatorisk försäkring eller statens övertagande av ansvar för personskada, då skadevällaren icke kunde utge gottgörelse.

I sitt av riksdagen godkända utlåtande 1961:25 avstyrkte *första lagutskottet* bifall till motionen och anförde därvid bl. a. följande.

Vad först gäller möjligheten att försäkringsvägen förbättra de skadelidandes situation kommer som alternativ i betraktande dels en allmän, obligatorisk ansvarsförsäkring, dels en motsvarande skadeförsäkring. Som

framhållits av 1945 års försäkringsutredning skulle införandet av en obligatorisk ansvarsförsäkring erbjuda avsevärda praktiska svårigheter. Det synes utskottet knappast lämpligt att föreskriva sådan försäkring under andra förutsättningar än hittills, nämligen i anslutning till särskild skadeståndsrättslig reglering beträffande viss verksamhet.

Om försäkringsvägen skall beträdas, ifrågakommer då snarare en obligatorisk skadeförsäkring. Det bör härvid erinras om att genom socialförsäkringarna beretts ett grundläggande skydd mot de ekonomiska följderna av personskador, vilket kompletteras av bland annat trafikförsäkringen samt den frivilliga pensions- och olycksfallsförsäkringen. Det totala skyddet mot personskada får därför redan nu anses vittgående. Viss förbättring av det totala skyddet kan förväntas genom utbyggnad av socialförsäkringssystemet och genom utvecklingen på den frivilliga försäkringens område. Fördelar i berört hänseende torde även komma att vinnas som följd av pågående lagstiftningsarbete inom skadeståndsrätten.

Vad därefter angår möjligheten att staten skulle åtaga sig garanti för skadeståndsbetalningen är först att märka att motionären härvidlag inskränkt sitt förslag då han ansett behövt att statsgarantien begränsas till att gälla personskada, vars värde överstiger 2 000 kronor. Beträffande personskadorna är som förut anlytts det på försäkringsbas existerande skyddet vittgående. Det synes vid sådant förhållande nödvändigt att ställa stora krav på motiveringen för ett användande av allmänna medel till en statsgaranti för skadestånd vid personskada, då en dylik anordning skulle innebära att anlita av allmänna medel gjordes på särskilt sätt beroende av orsaken till skadan, medan den i sammanhanget naturliga behovssynpunkten kom att träda i bakgrunden.

Motionären har som särskilt stötande framhållit fall, då skada på person eller egendom vållats av minderåriga eller asociala personer, emedan dessa personer nästan alltid helt saknar möjlighet att utge ersättning. I anslutning härtill må nämnas, att de skador sådana personer vållar till stor del är sakskador samt att i den mån fråga är om personskador, dessa i alldeles övervägande antalet fall stannar under den av motionären föreslagna värdegränsen. Statsgaranti enligt motionärens förslag skulle alltså ha mycket begränsad effekt, såvitt avser skada, som vållats av personer inom nämnda kategorier. Ytterligare kan här nämnas att det i någon mån är sört för att kompensation erhålles i hithörande fall genom att medel årligen brukar anslås till ersättning för vissa skador som vållats av personer intagna på fångvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor, mentalsjukhus och vårdanstalter för alkoholmissbrukare.

Utskottet vill ej bestrida att på en eller annan punkt ett vidgat användande av statsmedel till skadeståndsbetalning kan te sig befogat även i fall, där staten icke är skadeståndsskyldig enligt gällande rätt. Utskottet finner dock ej tillräckliga skäl nu föreliggande för införande av den generella statsgaranti beträffande vissa skadestånd som motionären ifrågasatt.

Under hänvisning till det anförda får utskottet som sin mening uttala, att närmare utredning i det av motionären angivna syftet utan olägenhet bör kunna anstå i avvaktan på den fortsatta utvecklingen inom skadeståndsrättens och försäkringsväsendets områden.

Sedan vid 1963 års riksdag föreslagits (motionerna I: 530 och II: 639) en skyndsam prövning av frågan om ersättning av allmänna medel för skada genom brott, yttrade första lagutskottet (utl. nr 8) bl. a. följande.

Utskottet delar motionärernas uppfattning, att det är angeläget att de som blir offer för brott i största möjliga mån får gottgörelse för dem åsamkade skador. En sådan inställning kommer till uttryck redan i strafflagens allmänna bestämmelser om skadestånd ävensom i lagarna om villkorlig dom och om villkorlig frigivning. I ovan berörda regler om domstols befogenhet att i samband med villkorlig dom meddelad föreskrift om tid och sätt för erläggande av ådömt skadestånd kommer denna strävan till ett mera konkretiserat uttryck. Emellertid må framhållas att de medel, som sålunda står till buds för att främja fullgörandet av skadeståndsskyldighet, mången gång saknar praktisk betydelse för den skadelidande på grund av att den förpliktade saknar förmåga att gälda skadeståndet.

I fråga om vissa, genom brott åsamkade skador gottgöres emellertid den skadelidande tämligen effektivt genom samhällliga åtgärder. Härutinnan må särskilt nämnas den obligatoriska trafikförsäkringen och den allmänna socialförsäkringen. I icke ringa utsträckning förekommer även att samhällsmedlemmarna på eget initiativ skyddar sig mot förlust på grund av sådana skador, varom här är fråga, genom exempelvis stöldförsäkring. I förevarande sammanhang må även erinras om att ersättning för skador, som uppkommit genom brott, i viss utsträckning utgives direkt av allmänna medel i det att sådana medel årligen anslås till ersättning för skador, som vållats av vissa rymlingar m. fl. Möjligheten att på detta sätt gottgöra genom brott drabbade personer har fortlöpande utvidgats.

Även om det sålunda i ej ringa utsträckning tillskapats skydd mot skador, varom här är fråga, är det dock uppenbart, att den skadelidande alltför ofta i många fall själv får bära den skada eller förlust, som kan ha drabbat honom på grund av annans brottsliga förfarande. Frågan blir då om staten i sådana fall skall, såsom motionärerna förordar, träda emellan och hålla den drabbade skadeslös. Utskottet vill ej bestrida, att skäl kan anföras härför, framför allt i ömmande fall. Emellertid kan å andra sidan vägande, såväl praktiska som principiella invändningar resas mot en generell ersättningsskyldighet för staten i fråga om skador, som uppstått genom brott och som icke kan ersättas av skadevållaren. Genom en dylik anordning skulle allmänna medel endast komma till användning för gottgörande av skador, som uppkommit under vissa speciella omständigheter, nämligen genom brott. Med lika stort fog skulle det emellertid kunna göras gällande, att staten borde inträda hjälpende i många andra fall då någon oförskyllt drabbats av skada. Ur den skadelidandes synpunkt måste det nämligen te sig tämligen likgiltigt, huruvida den skadevållande handlingen juridiskt innefattar brottslig gärning, grov vårdslöshet eller ursäktligt slarv eller om den kan hänföras till ren olyckshändelse. I detta sammanhang må även uppmärksammas att de skador, varom här är fråga, ofta är av mycket skiftande art.

Såsom redan framgår av det nyss sagda utgör den av motionärerna väckta frågan ett mycket svårt problem. Med hänsyn till att möjligheterna att av allmänna medel utgiva ersättning för skador på grund av brott av rymlingar och liknande kategorier alltmera ökats och då det får antagas, att denna särskilda form för skadeersättning kan komma att vidgas och fortlöpande vara föremål för uppmärksamhet, anser sig utskottet, som i detta sammanhang jämväl beaktar att försäkringsskyddet på förevarande område får förutsättas bli alltmera omfattande och effektivt, vare sig det sker på enskilt initiativ eller genom det allmännas försorg, icke kunna förordas en utredning i det av motionärerna angivna syftet.

Utlåtandet, som utmynnade i en hemställan om avslag å motionerna, godkändes av riksdagen.

Vid 1964 års riksdag väcktes tre olika motionspar (I: 213 och II: 260, I: 434 och II: 465 samt I: 586 och II: 711) som samtliga behandlade frågan om ersättning av allmänna medel för skador som vållats genom brottsligt förfarande. Motionerna behandlades i ett gemensamt utlåtande, *första lagutskottets utlåtande 1964: 12*. Efter en redogörelse för motionernas innehåll och viss detaljkritik mot motionärernas förslag tog utskottet upp frågan om statens skadeståndsansvar och anförde följande.

I principiellt hänseende kan invändas att det är i viss mån oegentligt att härleda ansvaret just ur det förhållandet, att statsmakten söker förebygga vissa skadebringande gärningar genom att stämpla dem som brott. För den skadelidande torde det i allmänhet vara av mindre vikt huruvida skadan åstadkommits genom brott eller på annat sätt. Det för honom avgörande är hur kännbart skadan träffar honom i personligt eller ekonomiskt hänseende. En statlig garanti till stöd för den som oförskyllt lidit skada finge därför utformas mera med hänsyn till den skadelidandes förhållanden än till de omständigheter, varunder skadan inträffat. En statsgaranti efter nu angivna linjer skulle naturligen ej omfatta skador för vilka försäkring finnes. En sådan avgränsning skulle emellertid få den icke önskvärda effekten, att det bleve förmånligare att icke försäkra sig då skadan ju i alla fall skulle täckas med statsmedel. En sådan utveckling skulle kunna motverkas endast genom att riskförsäkringen gjordes obligatorisk. Då därmed behovet av ett statligt ansvar skulle bortfalla, får garantiformen och försäkringsformen behandlas som alternativa lösningar, vilka utesluter varandra. Med hänsyn till att socialförsäkringen och andra försäkringsformer redan innefattar betydande skadeskydd enligt det senare systemet torde det ligga närmast till hands att förorda en utbyggnad inom den sålunda angivna ramen. Ett ställningstagande till frågan om vad som härutinnan kan genomföras på längre sikt skulle emellertid föra alltför långt i detta sammanhang.

Emellertid är det tydligt att åtgärder av mera begränsad räckvidd bör och kan vidtagas för att i möjlig mån främja den skadelidandes intressen. Därvidlag är det i första hand angeläget att få till stånd en förbättring av målsägandens möjligheter att utsökningsvägen erhålla betalning för sin fordran. I motionerna I: 213 och II: 260 samt I: 434 och II: 465 har särskilt pekats på en utvidgning av införselinstitutets användning till att avse även skadestånd. Riksdagen har tidigare, i anslutning till vad första lagutskottet uttalat, visserligen yppat någon tvekan i fråga om lämpligheten av en sådan utvidgning men dock ansett att frågan borde prövas. Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen överväger lagberedningen, om införselinstitutet i en eller annan form skulle kunna komma till användning även för indrivning av andra fordringar än de som nu omfattas av införsellagen. Enligt vad utskottet inhämtat är beredningens betänkande i denna del att vänta under instundande sommar. Med hänsyn härtill synes det uppenbart att särskild utredning beträffande utsökningsfrågorna icke är påkallad.

En annan väg på vilken målsägandens ställning i vissa fall kan förbättras är det f. n. tillämpade systemet med ersättning av allmänna medel för skador som vållats av rymlingar m. fl. Här har sedan länge utgått ersättning, varvid det grundläggande betraktelsesättet har varit, icke att det allmänna

i princip bör bära ansvaret för skada till följd av brott, utan att staten bör bära dessa skador som ett slags omkostnad för anstaltsväsendet. Bl. a. har framhållits att faran för skador till följd av brott är särskilt stor i grannskapet av vissa anstalter och att det därför vore obilligt att just de kringboende skulle behöva löpa större risker än övriga medborgare. Uppenbarligen är det här fråga om sådana speciella förhållanden, att det allmänna i princip bör svara för att skadorna blir ersatta. Området för ifrågavarande skadereglering har vid flera tillfällen vidgats, senast år 1963. Gränsen kan sägas f. n. vara dragen så, att ersättning utgår i de fall då den skadevållande har viss anknytning till anstalt. Huruvida ytterligare utvidgning av användningsområdet för ifrågavarande anslag bör komma i fråga synes tills vidare böra prövas med ledning av efter hand gjorda erfarenheter. Frågan om en principiellt mera genomgripande förändring av ersättningsnormerna eller ett lagfästade därav synes emellertid utskottet lämpligen böra anstå till dess att den allmänna frågan om lagstiftning rörande stats och kommuns skadeståndsansvar blivit löst.

I enlighet med utskottets hemställan föranledde motionerna ej någon riksdagens åtgärd.

Vid 1966 års riksdag väcktes motioner (I: 318 och II: 384), vari bl. a. anhölls om utredning angående åtgärder för att förbättra målsägandens möjligheter att utfå skadestånd. Motionärerna framförde därvid olika förslag till frågans lösning. Sålunda ansåg motionärerna att arbetspremie åt intagen i fångvårdsanstalt utan dennes samtycke borde kunna tas i anspråk för betalning av skadestånd samt att skadestånd åtminstone i vissa fall skulle kunna uttas genom införsel. Enligt motionärerna borde emellertid även andra åtgärder övervägas för att tillgodose målsägandens anspråk såsom införande av ett försäkringssystem eller ersättning för vissa skador från det allmänna. Motionerna remitterades till riksåklagaren, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam och Sveriges advokatsamfund. I sitt av riksdagen godkända utlåtande 1966: 38 anförde *första lagutskottet* bl. a. följande.

Innan utskottet ingår på de i motionerna framlagda förslagen bör framhållas att utskottet självfallet delar motionärernas uppfattning om angelägenheten av att de som blir offer för brott i största möjliga mån får gottgörelse för dem åsamkade skador. Denna inställning har också kommit till uttryck i lagstiftningen. Genom brottsbalkens antagande har sålunda användningsområdet för särskilda föreskrifter om skadeståndsbetalning blivit betydligt vidsträcktare än tidigare. Vidare må särskilt nämnas det skydd för de skadelidande som vinnes genom allmän och enskild försäkring och genom systemet med ersättning av allmänna medel för skador som vållats av vissa rymlingar m. fl.

Flera av de i motionerna framförda förslagen om att stärka målsägandens möjlighet att erhålla gottgörelse måste ses i samband med pågående lagstiftningsarbete. Sålunda förberedes inom justitiedepartementet utarbetande av direktiv för en utredning angående översyn av lagen om behandling i fångvårdsanstalt. Motionärernas förslag om ianspråktagande av intagens

arbetspremie kan enligt utskottet bedömas först mot bakgrund av en sådan utrednings resultat. Spörsmålet huruvida möjlighet till införsel bör öppnas för krav beträffande skadestånd på grund av brott har behandlats av lagberedningen i betänkandet Utsökningsrätt III. Efter remissbehandling övervägs betänkandet för närvarande inom justitiedepartementet och riksdagen synes därför icke nu böra ta ställning till frågan. I motionerna har därjämte ånyo aktualiserats att genom försäkring skydda den skadelidande. Såsom motionärerna själva framhållit torde emellertid ett brottsförsäkringssystem medföra åtskilliga nackdelar. Utskottet har också såsom framgår av redogörelsen ovan tidigare ställt sig avvisande till tanken och de i detta ärende avgivna remissyttrandena och vad eljest förekommit har icke föranlett utskottet till ändrat ståndpunktstagande härutinnan.

Vidkommande förslaget om ersättning av det allmänna för skada åsamkad genom brott kan man icke nu ta slutlig ställning härtill utan frågan bör ses i samband med den pågående översynen av skadeståndsrätten. Utskottet delar emellertid motionärernas åsikt att skäl kan finnas att i större utsträckning än för närvarande medge ersättning av det allmänna vid personskador. Till stöd för denna uppfattning har inom utskottet särskilt påtalats det stora antalet våldsbrott och de allvarliga skador som ofta förorsakas därav. Det är emellertid ej möjligt att utan närmare undersökning avgöra under vilka förutsättningar ersättning bör utgå. Det kan enligt utskottets mening i första hand övervägas ett utbyggande av statens ansvar för skada av rymlingar till att omfatta personskador vållade t. ex. även av dem som är föremål för kriminalvård i frihet. Utskottet vill förorda att vid arbetet med skadeståndsrättens utformning uppmärksamhet ägnas åt nu berörda frågor. Vad utskottet i denna del anfört torde böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

I motioner (I: 26 och II: 43) till 1967 års riksdag framställdes önskemål om utredning och förslag till lagstiftning om försäkring mot skada genom brott. Motionärerna förordade ett system som innebär att av domstol utdömda skadestånd förskottas av statsverket till den skadelidande, varefter staten övertar fordringen mot den ersättningsskyldige. Statsgarantin borde enligt motionärerna inordnas under den allmänna försäkringen och administreras av de myndigheter som har om hand denna.

Första lagutskottet erinrade i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 15) om tidigare riksdagsbehandling av spörsmålen och fann att någon omständighet som borde föranleda ett annat ställningstagande icke inträffat under den korta tid som förflutit sedan frågan senast prövades av riksdagen. I enlighet härmed hemställde utskottet att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Nordiska rådet

Vid Nordiska rådets session 1966 prövades två olika medlemsförslag inom skadeståndsrättens område. I det ena hemställdes, att regeringarna måtte rekommenderas att gemensamt införa likartade bestämmelser i de nor-

diska länderna om barns skadeståndsansvar baserat på ett system med obligatorisk ansvarsförsäkring. I det andra förslaget hemställdes att rådet måtte rekommendera regeringarna att — innan samarbetet på skadeståndsrättens område fortsättes — för rådet lägga fram en allmän plan för detta samarbete angivande efter vilka huvudprinciper en kodifiering av skadeståndsrätten bör läggas upp.

Utmärkande för båda förslagen var att förslagsställarna var ovilliga att godta culpa-principen som normerande för stora delar av skadeståndsrätten. När det gäller barns skadeståndsansvar, var förslagsställarna inne på tanken på ett strikt ansvar för av barn vållade skador, kompletterat med obligatorisk försäkring. Även beträffande andra områden inom skadeståndsrätten ställde sig förslagsställarna skeptiska till möjligheten att inom ramen för culpa-principen på en gång tillgodose den skadelidandes behov av ersättning och sociala rättfärdighetskrav vad avser skadevållarens ekonomiska ställning. Förslagen hade vid remissbehandling mottagits välvilligt på åtskilliga håll men också mött mycket starkt motstånd i andra kretsar.

Juridiska utskottet konstaterade, att på det nordiska skadeståndsrättsliga arbetsprogrammet för närvarande står spørsmålet att utreda bl. a. reglerna för skadeståndets beräkning i vissa situationer. Utskottet begränsade sig därför till att föreslå en rekommendation till regeringarna om att företaga en rättssociologisk undersökning av försäkringens verkningar inom skadeståndsrätten. Rådet antog enhälligt en dylik rekommendation (nr 5).

Därefter har, såvitt gäller Sverige, justitieministern i juli 1966 förordnat professorn Jan Hellner att som sakkunnig undersöka möjligheterna att genomföra en *rättssociologisk undersökning* av försäkrings inverkan på skadeståndslagstiftningen och söka utarbeta riktlinjer för en sådan undersökning. Utredningsmannen beräknas slutföra sitt uppdrag i början av år 1969. Sakkunniga med motsvarande uppdrag har förordnats i Danmark, Finland och Norge.

Vid *Nordiska rådets session 1968* prövades ett medlemsförslag om *statens ansvar för personskador* vållade av utskrivna interner, vari hemställdes om genomförande av en gemensam nordisk lagstiftning om skyldighet för staten att ersätta personskador, som vållas av försöksutskrivna från anstalter eller villkorligt frigivna tvångsintagna. I motiveringen för förslaget anfördes, att samhället och icke enskilda skadelidande bör bära det ekonomiska ansvaret för konsekvenserna av vår tids alltmer humana kriminal- och socialpolitik.

Juridiska utskottet fann att det i medlemsförslaget aktualiserade problemet borde tas upp till närmare undersökning. Starka sociala skäl talade visserligen för förslagets genomförande men problemet borde först utredas utan att man därvid syftar till en lagstiftning avseende statens skadestånds-

skyldighet. Utskottet föreslog antagandet av en rekommendation till regeringarna *dels* att framskaffa närmare upplysningar om i vilken omfattning och på vilken grund statliga myndigheter i de nordiska länderna redan utbetalar skälighetsersättning för skador som vållats av personer, vilka samhället genom placering på anstalt eller inrättning eller på annat sätt har tagit hand om för kriminalvård eller annan vård, *dels* att undersöka möjligheterna att fastställa enhetliga nordiska principer enligt vilka skälighetsersättning på administrativ väg kan utbetalas av allmänna medel för skador vållade av sådana personer. I en *reservation* föreslog två danska medlemmar att rådet skulle anta en rekommendation till regeringarna, innehållande utredning av förutsättningarna för genomförande av gemensamma nordiska regler, enligt vilka staten i viss utsträckning påtar sig garanti för utbetalning av skadeståndsbelopp, som den skadelidande inte kan utfå hos skadevällaren eller på annat sätt kan få täckt.

Den av utskottet förordade rekommendationen antogs av rådet (rekommendation nr 19).

I anledning av rekommendationen har helt nyligen i det svenska justitiedepartementet utarbetats en promemoria angående den ifrågasvarande ersättningsregleringen.

Nya försäkringsformer

Försäkringsbolaget Ansvar har i mars 1968 infört en ny försäkringsform, *skadeståndsrättsförsäkring*. Försäkringen, som uppgetts innebära en nyhet inte bara i Sverige utan i hela världen, har definierats som ett slags »omvänd ansvarighets- eller skadeståndsförsäkring», d. v. s. bolaget reglerar skadan som om det hade en ansvarsförsäkring för den skadeståndsskyldige. Försäkringen träder dock endast i funktion om och i den mån målsäganden inte kan erhålla det skadestånd som tillkommer honom på grund av att den skadeståndsskyldige saknar betalningsförmåga eller inte har kunnat anträffas.

Försäkringen ingår i bolagets hemförsäkring, villa-hemförsäkring och kaskoförsäkring för bil. Den gäller inte endast utdömt skadestånd, utan också skada orsakad av okänd gärningsman men endast under förutsättning att det rör sig om sådant skadestånd som målsäganden varit berättigad till enligt gängse skadeståndsrättsliga grunder.

Försäkringstagaren skyddas endast i sin egenskap av privatperson. Yrkesrisker faller alltså utanför. Försäkringen omfattar endast skadestånd på grund av personskada och gäller, i motsats till den vanliga ansvarsförsäkringen, även uppsåtligt vållade skador. Försäkringsskyddet omfattar inte bara försäkringstagaren själv utan också medlem av hans hushåll, dock inte s. k. inneboende. Betalningsförmågan skall ha inträtt inom två år från den skadevällande händelsen. Om den försäkrade avlider av per-

sonskadan, gäller försäkringen även för sådan underhållsberättigad och sådant skadestånd som anges i 6 kap. 4 § strafflagen, alltså änka, änklings barn eller föräldrar som kommit att sakna erforderligt underhåll på grund av dödsfallet.

Försäkringsbeloppet är högst 200 000 kr. vid varje skadefall. För varje försäkrad gäller en självrisk om 1 000 kr. De situationer i vilka försäkringen inte gäller är i princip desamma som undantas i ansvarsförsäkring, t. ex. skada som åsamkats den försäkrade i hans egenskap av ägare, brukare eller förare av motorfordon.

Ungefär samtidigt med Ansvars ovannämnda initiativ har ett annat försäkringsbolag, Trafik-Bore, infört en s. k. överfallsförsäkring som ett obligatoriskt moment i bolagets hemförsäkring. Försäkringen gäller för samtliga familjemedlemmar och omfattar ersättning upp till 1 miljon kronor. Någon självrisk gäller inte. Ersättning lämnas vid våldsbrott såsom miss-handel, rån, mord och dråp.

Utskottet

I förevarande utlåtande behandlar utskottet motionsyrkanden, som gäller utredning av olika förslag till lösning av frågan om statligt bistånd till den som lidit skada genom brott. Till stöd härför anføres genomgående att enskild skadelidande inte skall tvingas bära de ekonomiska konsekvenserna av samhällets svårigheter att bemästra brottsligheten.

I motionerna I: 186 och II: 244 ifrågasätts införande av ett kompensationsystem beträffande personskador liknande det i redogörelsen ovan beskrivna, som sedan några år tillämpas i bl. a. Storbritannien.

Den lösning som förordas i motionerna I: 18 och II: 26 innebär införande av en allmän försäkring för skador, främst personskador, som vållats genom våldsbrott. Ersättningens storlek bör enligt motionärerna, i de fall då den ej prövats av domstol, bestämmas av statlig myndighet, exempelvis riksförsäkringsverket.

Utredningskravet i motionerna I: 134 och II: 176 begränsas icke till några särskilda typer av skador. Motionärerna anser att brottsbalkens bestämmelser om betalning av skadestånd inte är tillräckligt effektiva och att detta är särskilt otillfredsställande med hänsyn till brottslighetens enorma omfattning och ökade farlighet. Vidare framhåller motionärerna som godtyckligt att staten f. n. ersätter skador som vållats av rymlingar från fångvårdsanstalt men inte av villkorligt frigivna. En utsträckning av ansvaret härvidlag förordas.

Frågor rörande statligt bistånd till personer som åsamkats skador genom brott har som framgår av den ovan lämnade redogörelsen vid upprepade tillfällen behandlats i riksdagen. I anledning av motioner i ämnet vid 1966

års riksdag rekommenderade utskottet att i första hand borde övervägas ett utbyggande av statens ansvar till att omfatta personskador som orsakats av dem som är föremål för kriminalvård i frihet. Utskottet förordade att vid arbetet med skadeståndsrättens utformning uppmärksamhet skulle ägnas åt berörda frågor. Vad utskottet anfört härom bragtes till Kungl. Maj:ts kännedom. Enligt vad utskottet erfarit kommer emellertid nämnda spörsmål icke att omfattas av den proposition med förslag till lag om allmänna bestämmelser om skadestånd som för närvarande är under utarbetande i Kungl. Maj:ts kansli. Frågan om statens ansvar i förevarande sammanhang har nämligen bedömts falla utom ramen för denna lagstiftning som främst rör frågor av civilrättslig natur. Den av utskottet anvisade möjligheten att utbygga statens ersättningsåtagande är emellertid föremål för överväganden i annat sammanhang. Sålunda har inom justitiedepartementet nyligen färdigställts en promemoria angående ersättning av statsmedel för skador, vållade av personer som samhället genom placering på anstalt eller annan inrättning eller på annat sätt tagit hand om för kriminalvård eller annan vård. Promemorian är avsedd att ligga till grund för nordiskt samarbete som — i enlighet med en rekommendation av Nordiska rådet — syftar till att undersöka möjligheterna att fastställa enhetliga nordiska principer, enligt vilka skälighetsersättning på administrativ väg kan utbetalas av allmänna medel för skador vållade av sådana personer. Planläggningen av detta arbete kommer att dryftas vid ett nordiskt justitieministermöte senare i höst.

Vidare har i anledning av en annan rekommendation av Nordiska rådet tillsatts en utredningsman för att undersöka möjligheterna att genomföra en rättssociologisk undersökning av försäkrings inverkan på skadeståndslagstiftningen och utarbeta riktlinjer för en sådan undersökning. Sakkunniga med motsvarande uppdrag har förordnats i Danmark, Finland och Norge. Enligt vad utskottet inhämtat beräknas den svenske utredningsmannen slutföra sitt uppdrag i början av 1969. Resultaten torde bli av stort intresse för bedömningen av hur det fortsatta arbetet på skadeståndsrättens område i Norden skall läggas upp.

Vid tidigare tillfällen då frågor om bistånd från det allmänna till skadelidande behandlats har utskottet förutsatt att det totala skyddet skulle förbättras genom utbyggnad av socialförsäkring och frivillig försäkring. Utvecklingen har även gått i den riktningen. Genom de nya, i redogörelsen ovan beskrivna formerna av frivillig försäkring, som tillkommit i början av detta år, har i viss omfattning öppnats möjlighet att på ett enkelt sätt och för en obetydlig kostnad försäkra sig mot skador av det slag en statsgaranti främst ansetts bära omfatta utöver det grundskydd som socialförsäkringsystemet erbjuder. Beträffande utvecklingen på sistnämnda område må här endast erinras om de förbättringar i form av borttagande av karensdagar, höjning av sjukpenningbeloppen och utbyggnad av sjukpenningsska-

lan som med verkan från den 1 januari 1967 genomförts genom ändringar i lagen om allmän försäkring.

Mot bakgrund av nu angivna förhållanden finner utskottet icke anledning att på förevarande område förorda något ytterligare initiativ från riksdagens sida.

Utskottet hemställer,

att förevarande motioner,

a) I: 18 och II: 26,

b) I: 134 och II: 176, såvitt nu är i fråga, samt

c) I: 186 och II: 244,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 29 oktober 1968

På första lagutskottets vägnar:

ERIK SVEDBERG

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Erik Svedberg (s), Hjorth (s), Arvidson (h), Ernulf (fp), Svanström (cp), Helge Karlsson (s)*, Oscar Carlsson (s)* och Lidgard (h);

från andra kammaren: fru Löfqvist (s), herr Svensson i Vä (cp)*, fru Kristensson (h), herrar Gustafsson i Borås (fp), Jönsson i Malmö (s), Hansson i Piteå (s), Sjöholm (fp)* och Zetterström (s)*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar Arvidson (h), Ernulf (fp), Svanström (cp), Lidgard (h), Svensson i Vä (cp), fru Kristensson (h), herrar Gustafsson i Borås (fp) och Sjöholm (fp), vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar med »Frågor rörande statligt» och slutar med »från riksdagens sida.» bort ersättas med text av följande lydelse.

Då riksdagen tidigare prövat de genom motionerna aktualiserade frågorna har motionärernas uppfattning om det angelägna i att de som blir offer för brott i största möjliga utsträckning får gottgörelse för den åsamkade skadan vunnit anslutning. En sådan inställning kommer också till uttryck i strafflagens bestämmelser om skadestånd och i brottsbalkens regler om att i vissa fall föreskrift kan meddelas om tid och sätt för erläggande

av ådömt skadestånd. De medel som sålunda står till buds för att främja fullgörandet av skadeståndsskyldighet saknar emellertid ofta praktisk betydelse för den skadelidande på grund av att skadevällaren inte anträffas eller saknar förmåga att gälda skadeståndet.

I fråga om vissa, genom brott åsamkade skador gottgörs emellertid den skadelidande i viss utsträckning genom samhälleliga åtgärder. Härutinnan må särskilt nämnas den obligatoriska trafikförsäkringen och den allmänna socialförsäkringen. I icke ringa utsträckning förekommer också att samhällsmedlemmarna på eget initiativ skyddar sig mot förluster på grund av skador i följd av brott genom att teckna försäkring. Det bör också erinras om att ersättning för skador, som uppkommit genom brott, i viss utsträckning utges direkt av det allmänna genom att särskilda medel årligen anslås till ersättning för skador som vållas av personer som rymt, utskrivits på prov eller permitterats från vissa anstalter. Möjligheterna att på nu angivna vägar erhålla gottgörelse för skador genom brott har successivt vidgats.

Även om det sålunda i viss omfattning tillskapats skydd mot skador som uppkommit genom brott är det dock uppenbart att den skadelidande alljämt i många fall blir utan gottgörelse. Härtill bidrar givetvis brottslighetens starkt ökade omfattning och farlighet samt den låga upplklaringsprocenten. Mot denna bakgrund finner utskottet det motiverat att det allmänna träder in i en helt annan omfattning än hittills. De utländska exempel som omnämnts i redogörelsen ovan visar att det inte är omöjligt att finna godtagbara lösningar. Utredningsuppdraget bör vara förutsättningslöst och alltså inte begränsas till någon av de lösningar som föreslås i förevarande motioner. Utredningen bör bedrivas skyndsamt och särskild uppmärksamhet bör ägnas åt möjligheten att framlägga förslag till partiella reformer.

dels att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner,

a) I: 18 och II: 26,

b) I: 134 och II: 176, såvitt nu är i fråga, samt

c) I: 186 och II: 244,

måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande ersättning av allmänna medel för skada, åsamkad genom brottsligt förfarande.